

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Bengüsu YÖRÜK

<https://orcid.org/0009-0004-0236-2360>

Yüksek Lisans Öğrencisi

bengusuyoruk@outlook.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

<https://ror.org/01dzjez04>

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Eylem DERELİ

<https://orcid.org/0000-0002-8432-885X>

Doç. Dr.

esaltik77@hotmail.com

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

<https://ror.org/01dzjez04>

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Melih Cevdet Anday'ın Şiirlerinde Yaşam Algısı ve Doğa İlğisi

Life Perception and Nature Interest in Melih Cevdet Anday's Poems

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 15.10.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 13.12.2024

Yayım Tarihi | Date Published: 30.12.2024

Atf | Citation

Yörük, B. ve Dereli, E. (2024). Melih Cevdet Anday'ın Şiirlerinde Yaşam Algısı ve Doğa İlğisi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1237-1252. <https://doi.org/10.34083/akaded.1567481>

Yörük, B. & Dereli, E. (2024). Life Perception and Nature Interest in Melih Cevdet Anday's Poems. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1237-1252. <https://doi.org/10.34083/akaded.1567481>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Bengüsu YÖRÜK, Eylem DERELİ | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Melih Cevdet Anday, sanat hayatı boyunca şiirden romana, tiyatrodan anıya, çeviriden denemeye kadar birçok türde eser vermiştir. Özellikle yazdığı şiirleriyle dikkat çeken Anday, farklı şiir evrelerinden oluşan yazma serüveninde birbirinden farklı birçok temayı işlemiş, özellikle insana ve hayata dair yazdığı şiirleriyle Türk şiirinin özgün eserler kazandırmıştır. Anday'ın yaşam ve doğayı ana tema olarak seçmesinin nedeni şairin mizacıdır. Yaşamayı, insanı, doğayı seven bir tabiata sahip olan şair için bunlar hem hayata tutunmasında hem şiirini kurgulamasında önemli etkenler/kaynaklar olmuştur.

Makalede Garip döneminde ve sonrasında şairin yaşam algısının şiir sanatına yansıyan etkileri çözümlenmiştir. Çalışmanın amacı, şairin yaşam algısının ve bu algının doğa ile ilgisinin şiirlerinde nasıl yer bulduğunu analiz etmektir. Bu doğrultuda, bütün şiirleri taranmış, yaşam algısı ve doğa ile ilgili unsurlar tespit edilerek Melih Cevdet ve şiiri hakkında hükümlere varılmıştır. Melih Cevdet Anday, doğadaki hemen her varlığı duygu ve düşüncelerinin ifade aracı olarak kullanan şairlerin başında gelir.

Anahtar Kelimeler: Modern Türk Şiiri, Melih Cevdet Anday, Garip Hareketi, şiir, yaşam, doğa

Abstract

Melih Cevdet Anday has written in many genres throughout his artistic life, from poetry to novels, from theater to memoirs, from translation to essays. Anday, who attracted attention especially with his poetry, dealt with many different themes in his writing adventure consisting of different poetry phases, and brought original works to Turkish poetry, especially with his poems about human and life. The reason Anday chose life and nature as the main theme is the poet's temperament. For the poet, who has a nature that loves life, people and nature, these have been important factors/resources in both holding on to life and constructing his poetry.

In this article, the effects of the poet's perception of life during and after the Strange period on the art of poetry are determined, and Anday's views on poetry are included in the context of better understanding and interpretation of poems. The aim of the study is to analyze how the poet's perception of life and its relation to nature is reflected in her poetry. In this direction, all of his poems were scanned, elements related to the perception of life and nature were identified and judgments were made about Melih Cevdet and his poetry. Melih Cevdet Anday is one of the poets who can be happy with small things and uses almost every being in nature as a means of expression of his feelings and thoughts.

Keywords: Modern Turkish poetry, Melih Cevdet Anday, Garip Movement, poetry, life, nature.

Giriş

Melih Cevdet Anday, sanat hayatı boyunca şiirden romana, tiyatrodan anıya, çeviriden denemeye kadar birçok türde eser vermiş çok yönlü bir sanatçıdır. Türk şiirinin önemli ismi olan Anday'ın, Oktay Rifat Horozcu ve Orhan Veli Kanık ile arkadaşlığı Garip hareketinin başlamasını ve Anday'ın, Garip şiirinin üç şairinden biri olarak tanınmasını sağlamıştır.

Garip hareketi, Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan edebi topluluklardan biridir. Hareket, üç şairin, *Garip* adlı kitabın ön sözünde şiir anlayışlarını dile getirdikleri poetika ile ortaya çıkar. Kitap, dış kapağın etrafını çeviren bir kuşakla satışa çıkarılır. Kuşağın üzerinde ise şu cümle yer alır: “Bu kitap sizi alışılmış şeylerden şüpheye davet edecektir” (Okay, 2019: s.39). Bu cümleden anlaşılacağı üzere, kitabın en başında, bir başkaldırı ve kalıplaşmış düşünceleri kabullenememe olgusu, okuyuculara iletilir. Amaçları “Yapıyı temelinden değiştirme” ilkesi ile (...) eskiye dair ne varsa tümünü atma(k)” (Durmuş, 2009: 149), şiire yeni bir tarz getirmektir.

Garip ön sözünden hareketle bu topluluğun özelliklerine bakıldığında; vezin ve kafiye artık işlevini yitirdiğini düşündükleri ve bu yüzden vezin ve kafiye kullanmayı reddettikleri, şiiri daha karışık bir duruma soktuğu için söz sanatlarına karşı çıktıkları, kalıplaşmış ifadelerin şiiri doğallıktan uzaklaştırdığını iddia ederek şiire günlük hayattan -basit ve sıradan- kelimeleri dâhil ettikleri, anlamı bir dizede aktarmak yerine şiirin bütününe yaydıkları, böylelikle şiiri daha serbest bir hâle getirdiklerini ve ideolojilere karşı çıktıkları söylenebilir. Bu üç şairin amacı, Garip hareketi ile belli bir zümreye hitap etme amacıyla kendisini sınırlandıran Türk şiirini, halka indirerek daha fazla kişiye ulaşmaya çalışmaktır. Hatta Anday, klasik şiirin kalıplaşmış kelimeler kullanmasını ve şairlerin tekrara düşmesini şu sözlerle eleştirir: “Sanatın büyük bir güç olması, ancak özgür bir kafadan doğması ile gerçekleşir. Biz o özgürlüğü sınırladıkça, dizginledikçe, sanatın gücü de azalır.” (1977: s.151-152)

Birçok yazar ve şairin Garip hareketiyle ilgili çeşitli görüş ve düşünceleri olmuştur. Bu görüşlerin en önemlilerinden biri ise Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Edebiyat Üzerine Makaleler* adlı eserinde dile getirdiği şu görüşlerdir: "Bu üç şairin yaptığı iş, bilhassa edebiyatımızı şairane modalardan kurtarmak ve bir de dilimizde ilk aruz denemelerinden itibaren Türk şiirinin hâkim vasfı görünen müzikaliteyi sarsmak olmuştur, denebilir.” (2000: s.18)

1. Melih Cevdet Anday'ın Şiir Anlayışı

Melih Cevdet, şiir yazmaya Kadıköy Ortaokulu'nda başlar. Mitat Durmuş (2011: s.20), Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni adlı kitabında, İnkılâp dergisinde yayımlanmış olan *Sarı-Siyah* (1933) şiiri ile *Hatırlama* (1933) şiirinin Anday'ın ilk şiirleri olduğunu ifade eder. Daha sonrasında Anday, o zamanlar Taş Mektep olarak bilinen, Ankara Atatürk Lisesi'nin Sesimiz dergisinde (Ceren, 2017: s. 44) *Rahatlık* (1934) adlı şiirini yayımlar. 1936 yılında, Gündüz dergisinde yayımladığı *Cenub* adlı şiiri Anday'ın yayımladığı ilk

şiiirler arasında yerini alır (Durmuş, 2011: s.130). Anday, 1936'da Varlık dergisinde yayımlanan *Ukde* adlı şiirini ise ilk şiir metni olarak görür (Durmuş, 2011: s.128). *Beklemek* (1936), *Son Liman* (1937) ve *Döneceğim* (1937) isimli şiirleri de Garip hareketi öncesi yayımladığı diğer şiirleridir. Anday'ın bu dönem şiirlerinde sade bir dil ve hece ölçüsü kullanıldığı görülür.

Garip hareketi dönemine geçmeden önce Anday'ın bu hareket ile ilgili düşüncelerini paylaşmakta fayda vardır:

“Şiire ustasız başlamış bir ozanım ben. İlk şiirim ölçülü, uyaklı idi, 1936'da basıldı. Ama bir yıl sonra iki ozan arkadaşım (ikisi de dünyada değil artık) Türk şiirini temelden değiştirmeye giriştik, geleneksel ölçü ve uyak biçimlerini, alışılmış benzetme ve eğretilmeleri attık (1999: s.86). Garip bir temizlik hareketidir. Şiirde yapmacıklardan kurtulma olanağı bütün şairleri kendine bağladı. (...) Böylece yeni kuşaklara temiz ayıklanmış, süssüz püssüz bir dil ortamı bırakmış olduk. (...) Garip şiiri kısaca bir konuşma şiiridir, yani bir odada alçak sesle söylenir. Genellikle, serbest vezin şiir biraz nutka da benzer. Meydanlara, kalabalıklara seslenir. Biz bunun tam karşıtı bir şiir yazdık. Bu açıdan bakılırsa, bizim şiirimizin kişileri de yavaş sesle konuşan halktan insanlardır.” (Üster, 1991: s.10)

Anday'ın Garip hareketi döneminde yazdığı şiirlerinde, günlük hayatta karşımıza çıkabilecek kelimelere yer verdiği, genellikle kısa cümleler tercih ettiği ve serbest nazma yöneldiği görülür. *Rahatı Kaçan Ağaç* (1946) adlı şiir kitabında yalnızlık, ölüm gibi temaları işlerken toplumsal eleştirilerde de bulunur. “Bir süre ironi yolu ile toplum taşlamaları yazdım” (1999: s.86) diyen Anday, özellikle *İkinci Harbi Umumi* (1941) şiirinde İkinci Dünya Savaşı'na göndermede bulunur. Konur Ertop'un da belirttiği gibi İkinci Dünya Savaşı'nın karanlık günleri, insanlığı ezen utanç verici baskılar, adaletsizlikler, eşitsizlikler yaşama sevincine gölge düşürecektir. Böylece toplumsal bozukluklara karşı çıkan, çelişkileri vurgulayan bir yergi şiiri oluşacaktır. Melih Cevdet'in *Telgrafhane* (1952) ve *Yanyana* (1956) gibi yapıtlarında da bunun canlı, etkili örnekleri görülür (Ertop, 2008: s.80).

Anday, Garip hareketinden uzaklaşmasını gösteren iki şiirin, “Tohum” ile “Anı” olduğunu dile getirir. Mitat Durmuş'un da ifade ettiği gibi Tohum şiirinde sembolik anlatımlar, edebi sanatlardan yararlanma ve şairane söyleyişler gibi özelliklerin görülmesi (2011: s.152), Anday'ın Garip'ten kopuşunu kanıtlar niteliktedir. Yaprak dergisinin yayın hayatının bitmesiyle Garip şairleri yola bireysel olarak devam etmek ister:

“Şiirden çok şey ummuştuk. İstedığımızı bulamamıştık. Rahatsızlığımızı yok etmek için hem saadet anlayışımızı, hem şiir anlayışımızı değiştirmemiz gereğini sık sık konuşurduk.” (Durmuş, 2011: s.149)

Orhan Veli'nin vefat etmesi de Garip hareketinin dağılmasının sebepleri arasında gösterilebilir. Bu dağılmadan sonra Anday'ın Garip hareketiyle ilgili olan düşünceleri baz alındığında, Garip'in artık onun şiirlerini yansıtmadığı ve Garip ön sözünü benimsemediğini görülür: “Gerçekten düşünüyorum da o önsöz, bağdaşmaz birtakım

düşüncelerin toplamı olmaktan başka, kitabın içindeki şiirleri açıklamaktan da uzaktır.” (Sazyek, 1996: s.60)

Anday, Garip hareketi sonrasında köklü bir değişiklik geçirerek *Kolları Bağlı Odysseus* (1962) ile hem kendi şiiri içinde hem de Türk şiiri tarihi için gerçekten de ‘özgün’ denilebilecek bir adım atar (Asiltürk, 2004: s.301). Anday, bu dönemde yazmış olduğu şiirlerini çok katmanlı bir yapı ile oluşturmaya başlar ve önceki şiirlerine nazaran daha kapalı anlamlar içeren şiirler yazar. Mitat Durmuş’un da belirttiği gibi Anday’ın şiirleri, *Kolları Bağlı Odysseus*’la birlikte herkesçe okunan metin olmaktan çıkmış, kendi okuyucusunu arar olmuştur (2011: s.97). Anday bu durumu, “1962’de yayımladığım *Kolları Bağlı Odysseus* eleştirmenlerimizce "kapalı, anlamını kolay iletmeyen" bir şiir olarak yorumlandı. Demek o zaman okurun kolay şiire alıştırmış olduğunu kimse hesaba katmadı.” (1999: s.87) şeklinde açıklar.

Anday, *Kolları Bağlı Odysseus*’un daha iyi anlaşılması ve başkalarının incelemelerine yardımcı olması amacıyla *Kitaba Ek* yazar:

“*Kolları Bağlı Odysseus*’u yazarken çeşitli ozanlardan ve kitaplardan yararlandım. Bu kitaplardan bir takımı, şiirimden düşünsel temelleri ile ilgili konuları işleyen kitaplardı. İnsanın doğa ile ilişkileri, insanın doğaya, topluma, kendine yabancılaşması, bu yabancılaşmaktan kurtulmak için giriştiği savaş, tuttuğu ve tutması gereken yollar sorununda okuduklarım, şiirsel anlatıma geçmeden önce, düşünce hazırlıkları düzeyinde kalan çalışmalardır ki bunların yorumu, değerlendirilmesi bakışa ve yapılacak işe göre çeşitlenebileceği için, kişisel niteliktedir; açıklanması düpedüz şiirle, şiirsel çalışma ve şiirsel özle ilgili sayılmayabilir. Ama şiirsel anlatıma geçtikten sonraki çalışmada, esinlenmelerin ve yararlanmaların niteliği, sanatın tekniği ve sanatçının yöntemi ile ilgili olduğu için, bunlar üstüne, başkalarının incelemelerini beklemeden ve başkalarının incelemelerine yardımcı olmak amacı ile birtakım açıklamalarda bulunmak yararlı olur, diye düşündüm. Bu kısa yazıda onları söz konusu edeceğim.” (Anday, 2008: s.172-173)

Bâki Asiltürk’ün de dediği gibi “*Kolları Bağlı Odysseus*, şairin mitolojiyle ilişkisinde bütünlüklü bir başlangıç noktası sayılabilir. Daha sonraları *Teknenin Ölümü* (1975) ve *Ölümsüz Ardında Gılgamış’ta* (1981) mitolojik bağlantı, poetikasının önemli ve neredeyse sürekli eksenini durumuna yükselir. 1960’larda başlayıp 1980’lere kadar devam eden mitolojik bağlantı, 1970’te *Göçebe Denizin Üstünde* kitabıyla imgeci, sıkı, görece kapalı bir şiire eklemlenir.” (2004: s.301)

Anday’ın eserlerinde mitolojiyi kullanarak metinlerarası ilişki kurmasının sebebi, modern sorunlar da içinde olmak üzere, bütün sorunların mitoslarda yoğun olarak bulduklarına inanmasından (2008: s.152) kaynaklanır. Hıfzı Topuz (2019: s.18), Melih Cevdet Anday ile yaptığı bir televizyon söyleşisinde Anday’ın, Anadolu uygarlıklarına özel bir ilgisinin olduğunu belirtir ve Anday’a: “Şiirlerinde en çok hangi uygarlıkları konu edindin?” diye sorar. Anday ise bu soruya, “Ben şiirlerime Troya savaşıyla ilgili bazı masalları, Likya ile ilgili bazı mitosları ve bir de Hitit tarihiyle ilgili bazı olayları aldım.” şeklinde cevap verir.

Anday, şiir yaşantısı boyunca farklı evrelerden geçtiğinin farkındadır. Bu durumu, “Yaşlandıkça şiir deneyimime inceleyci bir gözle bakmaya başladım. Evet, iki üç kez değişmişim, modern şiirin kaçınılmaz doğası bunu gerektiriyordu...” (1999: s.87) ifadeleri ile açıklar ve ekler: “Ya değişecek, çağa ayak uyduracak, gelişerek yaşamınızı sürdüreceksiniz ya da tarihin sayısızcasına verdiği örneklerde olduğu gibi, gömüleceksiniz... Çünkü yaşam ve süreklilik değişimin çocuğudur. Duran çürür.” (Akt: Tanilli, 2008: s.118)

2. Melih Cevdet Anday’ın Şiirlerinde Yaşam Algısı

Şiirde yaşam algısı bireylerin bakış açılarına, duygularına ve düşüncelerine göre değişebilir. Yaşama farklı perspektiflerden bakanlar, bunu sanat yoluyla diğer bireylere iletebilir. Şiir üzerinden gidilecek olursa bir şair, yaşadığı dönemin şartlarına bağlı olarak farklı sanat eserleri ortaya koyabilir çünkü kendi deneyimleri dışında dönemin şartları, şairi hem duygusal açıdan hem de psikolojik açıdan etkiler. Bu bağlamda duygu ve düşüncelerini kendi penceresinden eserlerine yansıtır. Kimi şairler heyecanlı, umut dolu ve yaşama sevinci yüksek olabilirken kimi şairler ise daha içe kapanık, hüznünlü ve melankolik olabilir.

Melih Cevdet Anday’a göre yaşamı sürdürmenin yolu yazmaktır. Bu düşüncesini tuttuğu bir günlükte şu şekilde dile getirir: “Oktay Akbal, ‘Sence yazmak yaşamak mıdır?’ diye sordu özellikle. Soruya doyurucu bir yanıt veremedim. Ama sonra çok düşündüm üzerinde. Evet, yazmak yaşamaktır. Ben de bu deftere yaşamımı sürdürmek için yazacağım” (2019: s.77).¹ Bu düşüncesi ilk şiir kitabında yayımlanan manifesto niteliğindeki Tezgâh adlı şiirinde de görülür:

“Tezgâh

Benim bir ödevim var
Yaşamak için geldim dünyaya
Ama nedir bilmeden saadet
Araya araya
(...)

Ömrüm oldukça şiir yazacağım” (Anday, 2008: s.30)

“Anday’ın doğrudan yaşama sevincini dile getirdiği ilk şiiri, Garip şiir akımının da bu temayı işleyen ilk şiiridir. Şairin şiir kitaplarına alınmamış başlıksız şiiri şöyledir:

“Eğer bir adam daima sarhoş olsaydı
İnsanlara ne sonsuz muhabbeti olacaktı.
Bu dinlediğim mandolin
Bu tuttuğum bardak
Bu düşünmek istediğim kız

¹ Melih Cevdet, Eylül 1976-Şubat 1979 tarihleri arasında tuttuğu bu günlüğü yayımlama isteğini eşi Suna Anday’la paylaşmış ve ‘Bir Defterden’ adıyla yayımlanmasını istemiştir. Bir Defterden aynı zamanda Melih Cevdet’in Cumhuriyet’te 20 Mayıs 1994 ve 10 Şubat 1995’te yayımlanan yazılarının da başlığıdır. Daha detaylı bilgi için bkz: Melih Cevdet Anday (2019), *Bir Defterden*, İstanbul, Everest Yayınları (2. b).

Bana yaşadığımı hatırlatıyor
Hakikaten” (Durmuş, 2011 s. 307)

Yukarıdaki dizelerde şairin, yaşama dair bir arayışta olduğu görülür. Dinlediği mandolin, tuttuğu bardak ve düşünmek istediği kız ona yaşamın ne olduğunu hatırlatır. Bu unsurların duyu organlarıyla algılanabilir olduğu gözden kaçırmamak gerekir. Şair dinlediği mandolin ile işitme duyusunu, tuttuğu bardak ile dokunma duyusunu somutlaştırır. Şiirin sonunda kullanılan “hakikaten” kelimesi ile daha içten ve inandırıcı bir anlatım benimsenmek istenir.

“Göçebe Denizin Üstünde - IV

(...)

Güçmüş güç, anlık mavide yaşamak
İki zamanlı baskından sıyrılıp” (Anday, 2008: s.184)

Göçebe Denizin Üstünde şiirinin dördüncü bölümünden alınan bu dizelerde Anday, şimdide yaşamının zor olduğunu ifade eder. Çünkü birey geçmiş ve gelecek arasında sıkışmıştır. Fakat Anday için zaman geçmişten geleceğe doğru ilerlemez. O, bunun bir aldatmaca olduğunu düşünür ve bu kafayı değiştirebilirsek dünyaya başka bir açıdan bakabileceğimiz görüşündedir. Bu düşüncelerini Adnan Benk ile yaptığı bir söyleşide şu şekilde dile getirir: “Genellikle mantık uyarınca geçmişten geleceğe doğru demek gerekir. Ben tersini söylüyorum: Gelecekte geçmişe doğru, diyorum. Burada zaman kavramını başka türlü anladığım ortaya çıkıyor. Daha doğrusu, geleceği kavramak belki de bizi geçmişe götürebilir.” (Anday, 1992: s.15)

“Çok Güzel Şey

Yaşamak güzel şey doğrusu
Üstelik hava da güzelse
Hele gücün kuvvetin yerindeyse
Elin ekmek tutmuşsa bir de
Hele tertemizse gönlün
Hele kar gibiyse alnın
Yani kendinden korkmuyorsan
Kimseden korkmuyorsan dünyada
Dostuna güveniyorsan
İyi günler bekliyorsan hele
İyi günlere inanıyorsan
Üstelik hava da güzelse
Yaşamak güzel şey
Çok güzel şey doğrusu” (Anday, 2008: s.88)

Şair bu şiirde, iyi bir insanın nasıl olması gerektiğini yaşama sevinci üzerinden anlatır. Şaire göre insan, yaşamın değerini anlamak için küçük şeylerle mutlu olabilmelidir. Şiire sıradan, küçük şeylerin girmesi ise Garip şiirinin özelliğini yansıtır ve görüldüğü üzere gayet açık, anlaşılır bir dil vardır.

“Bir Sümer Tableti

Bir ev yaparız günün birinde
 Ölümün biçimi çizilmez
 Sök evini bir gemi yap
 Balıkçıl kuşları uçar su boyunca
 Bir senet imzalarız günün birinde
 Yazık o güne o çirkef güne
 Miras kavgası çıkarır kardeşler” (Anday, 2008: s.227)

Şair bu şiirde, insanın ölümlü bir varlık olduğunu ve ölümün ne zaman geleceğini bilemeyeceğini anlatır. İlk dizedeki ev metaforu, yaşamı ifade etmek için kullanılır. İnsan doğduğu andan itibaren yaşamını anlamlı hâle getirmek için çabalar. “*Sök evini gemi yap*” dizesiyle Nuh’un gemisine gönderme yapılır. Geçmişte yaşamı sona erdirecek bir tufan çıktığına inanılır ve sadece bu gemi içerisinde bulunanlar ölmekten kurtulur. Şair buradan hareketle, okuyucuya yaşam sona ermeden hayatını gemi misali şekillendirmesini ve yaşamın gerçek anlamını bularak kendini kurtarmasını söyler. “*Bir senet imzalarız günün birinde*” dizesiyle de insanın bu dünyadaki yaşamının sonuna geldiği aktarılır. Şiirin devamında *Ölüm suyunun arkasında olanı bull Bırak zenginliği yaşamı ara* (2008: s.227-229) diyen şair okuyucuyu Gilgamiş’a yönlendirerek âdeta bir pusula imajı çizer. Bilindiği üzere Gilgamiş, ölümsüzlüğü bulmak için arayış içerisinde yolculuğa çıkar. Ölümsüzlük suyuna ulaşamasa da karşısına çıkan zorluklara karşı mücadele etmesini bilir. Bu mücadele Gilgamiş’ı olgunlaştırır. Şair, bu şiirde yaşamın bir gün biteceğini ve insanların yaşamlarını boşa geçirmemek için arayış içinde olması gerektiğini anlatmak ister. Anday, *Ot* şiirinde “insan öğrenmek için yaşar” (2008: s.358) diyerek yine bu konuya vurgu yapar. Bu şiir Anday’ın Garip hareketi döneminde yazdığı şiirlere göre farklılık gösterir. Görüldüğü üzere şiirde kapalı bir anlatım benimsenmiştir. Aktarılmak istenenler nesnelere ve imgesel çağrışımlar aracılığıyla verilir. Şiirin anlaşılır olmaması başkaları tarafından eleştirilmiştir. Anday bu durumu bir anısında şu şekilde anlatır:

“Üniversitelerimizden birinde öğretim üyesi olan bir hanım, sanatçılarımızdan birine söylediği şu sözleri bize geçti, demiş ki: ‘Sizler kimin için yazıyorsunuz? Elbet benim için. Eğer kendiniz için yazıyorsanız, neden yayımlıyorsunuz? Odanızda saklayın!’ Böyle demiş. Benim çok duyduğum, alışık olduğum bir sözdür bu, çok sık kullanılır. Neden hala bıkmadım, anlayamamışımdır. O hanıma dedim ki: ‘Yazar sizin için yazmaz, ama kendi özü için de yazmaz, uğraşı içinde kendi kendine yarışma durumundadır o, kendisini aşma durumundadır. Çağa uymak için zorunludur bu. Böyle olmasaydı, yeniden sanat yaratmanın, yeniden felsefe, bilim yapmanın hiç gereği kalmazdı, eskileri ile yetinir giderdik.’ (Anday, 1999: s.15)

“Şaşırtıcı Karşılaşma

“Çok eskiden yaşadım bu anı ben”
 Dersiniz şaşkınlık içinde,
 İlk girdiğiniz bir ev, bir merdiven,
 Birden güneş vuran pencere.

Ve tam sırasında tiren düdüğü...
 İşte böyle gelmişti siz dünyada

Değilken bir gün öğle üstü
Bu renklerle bu sesler bir araya.

Yaşamak anımsamak mıdır yoksa?
Sanmam, biz de bir sestik belki
Birileri için yıllar önceki
Şaşırtıcı bir karşılaşmada” (Anday, 2008: s.332)

Şiir “Çok eskiden yaşadım bu anı ben” dizesiyle başlar ve devamı konuşma havasında geçer. Anday’a göre anıları hatırlamak da rüyalar kadar şaşırtıcı ve heyecan vericidir. Şiirde düşünce anı aynı paydada buluşturulur. Öyle ki ikisi birbirine dönüşür ve insana “yaşantı” sağlar (2008: s.252-254).

3. Melih Cevdet Anday’ın Şiirlerinde Yaşam Doğa İlgisi

İnsanlar yüzyıllar boyu doğa ile iç içe bulunmuşlardır. Platon, sanatçıları doğayı taklit eden bireyler olarak görmüştür. Sanata dâhil olan her şey doğanın bir yansımasıdır. Sanatçılar bundan hareketle duygu ve düşüncelerini doğa aracılığıyla ifade etmeye çalışarak eserlerine yansıtmışlardır. Doğa ve sanatçı arasındaki ilişki Platon’un “Bir ayna alıp elinde tut. İşte böylece yaratmış olacaksın. Güneş, yıldızlar, dünya, evdeki eşyalar, bitkiler ve diğer tüm şeyler.” (2017: s.379) sözleriyle örneklendirilebilir.

Melih Cevdet Anday’ın doğa hakkındaki görüşleri Platon’dan farklıdır. Ona göre sanatçı, doğayı taklit etmek yerine doğayı kendi bakış açısıyla yeniden yaratır: “Çiçekten şiire, şiirden tüm doğaya geçişim hiç de rastlantı sayılmamalı, bunlar birbirine yakın, giderek eşdeğerde şeyler gibi görünür. Doğru değildir, ama öyle sanılmasından yine de hoşlanırım ben. Doğa gibi olağanüstü bir şeyle, şiir sanatının yoldaş diye bilinmesi ozan için bir övgü değil midir? Ama güzel görünümler karşısında düşünceye dalmaktan, şiir yazmakta olduğum sanılabilir korkusu ile, yine de alıkoyarım kendimi. Gülünç eder ozanı öyle durum. Çünkü sanatçı doğaya öykünmez, yeniden yaratmaya bakar onu. Ama öyle olması, doğaya bakmamıza, onu sevmemize engel değildir hiç de.” (2008: s.142) Bakır Çağı şiirinde ise “Doğa insanın yarısıdır” (2008: s.226) der. İnsanlar ilk zamanlardan beri yaşamlarını devam ettirebilmek için doğaya ihtiyaç duyar. Bu yüzden doğa ve insan iç içe geçmiştir.

Anday, şiir yaşantısı boyunca farklı temalarda şiirler yazmış olsa da dönüp dolaşp yine doğayla ilgili şiirler kaleme almıştır:

“Yıllar sonra, hiç farkında olmadan, ilk şiirlerime yaklaşıyordum. İnatla üzerinde durduğum, tekrar tekrar dönüp geldiğim konuların başında hep ‘doğa-insan ilişkisi’ yer almış. Son şiirlerimde de bu temayı işlediğimin farkına vardım.” (Anday, 1999: s.87)

Mitat Durmuş’un da belirttiği üzere Anday’ın şiirlerinde doğa, iki boyutlu olarak görülür. Bunlardan ilki, daha çok ilk dönem şiirlerinde görülen ve doğanın anlatım aracı olarak kullanılmasıdır. Anday bu şiirlerinde, içerisinde bulunduğu hâl ya da durumu doğanın unsurlarını kullanarak aktarır. İkincisi ise Kolları Bağlı Odysseus ile başlayan dönem ve sonrasında yazdığı şiirlerinde görülür. Anday bu şiirlerinde, doğanın algılanışını ve

insanın doğa içerisindeki konumunu sorgularken doğayı bir nesne olarak ele alır. Doğanın nesne olarak ele alınması, bireyin doğa karşısında kendini aşabilme tutkusundan kaynaklanır (2011: s.244-252). Kolları Bağlı Odysseus şiirinde bu düşüncenin yansımaları vardır. Örneğin; üçüncü bölümün ilk parçasında, “*Ben doğayı nesneleştirdim*” (2008: s.157) şeklinde yazan Anday, dördüncü bölümün son parçasını –aynı zamanda şiirin son dizelerini- “*Kirke, bilge tanrıça selam sana!/ Sağ salim geçtim kendimi.*” (2008: s.171) şeklinde tamamlar.

Anday’ın şiirlerinde doğa unsurları, yalnızca içerik olarak kullanılmaz. Bunun yanı sıra şiir başlıklarında da doğa unsurlarına yer verdiği görülür. Bir şiirin başlığının dikkat çekici olması, verilen mesajı iletmede büyük bir rol oynar. Doğa üzerinden duygularını aktarmak isteyen şair için seçilen başlıklar rastgele değildir. Bu bağlamda Anday’ın doğa unsurlarıyla örülü şiirlerinin başlıklarında; bitkilerden, hayvanlardan, gökyüzünden, denizden, dağlardan ve mevsimlerden ilham alarak şiirlerini oluşturduğu görülür.

“Serçe

Çamaşır asılı ipte

Duran küçük serçem

Bana acıyarak mı bakıyorsun?

Halbuki ben güneşin

Ve ilk beyaz yaprakların altında

Senin uçuşunu seyredeceğim” (Anday, 2008: s.25)

Bu şiir, Garip’te (İst. Mayıs 1941) neşredilmemiş notuyla yer almıştır (2008: s.25). Gündelik hayatın bir anını temsil eden “*Çamaşır asılı ipte/ Duran küçük serçem*” dizeleri, Garip şiirinin sıradan sözcükleri şiire sokmasının bir örneği olarak karşımıza çıkar. Anday bu şiirinde, gözlem yaparak doğa vasıtasıyla kendi duygularını aktarmaya çalışır. Son mısradaki Anday’ın, serçenin uçuşunu seyretmek istemesi, özgürlüğe kavuşmak anlamında değerlendirilebilir.

“Bir İlkbahar Şiirine Başlangıç

Hava ne kadar güzel öğretmenim

Yollar ağaçlar kuşlar ne kadar güzel

Yeryüzü pırl pırl öğretmenim

Gizlisi saklısı kalmamış dünyanın

Nesi var nesi yoksa dökmüş ortaya

Bütün bitkiler, bütün hayvanlar, bütün taşlar

Sürüngenler, konglomeralar, serhaslar

Hepsi hepsi ortada öğretmenim” (Anday, 2008: s.56)

Anday, Yeni Tanrılar kitabında çocuklar ve doğa ilişkisi hakkında şunları söyler: “Çocuk, yetişkinlerden daha yakındır doğaya, onun içindedir, onun bir parçasıdır; başka bir deyimle, kişinin çocukluktan ergenliğe geçişini, doğadan topluma geçiş diye saymakta bir yanlışlık olmasa gerektir” (1974: s.204). Tıpkı kendisinin de dediği gibi çocuklar, saf duygularından dolayı doğayı daha net görür ve hissederler. Bu şiirde de ilkbahar geldiği için sevinç duyan bir öğrenci görülür. Şair, baharın gelmesiyle çiçeklerin açtığını,

böceklerin ortaya çıktığını dile getirir. Bir nevi onlar da baharın keyfini çıkarmaktadır. Şiiri bir çocuğun ağzından yazılarak dil daha samimi bir hâle getirmiştir.

“Düzenli Dünya

Bayılırım şu düzenli dünyaya
Kışı yazı
Baharı güz
Gecesi gündüzü sırayla.
Ağaçların kökü içerde
Dalların başı yukarda
İnsanların aklı başında
Beş parmak yerli yerinde
Baş, işaret, orta, yüzük ve serçe
Diyelim ki kalksa da serçe
Orta parmağa doğru yürüse
Ne haddine!” (Anday, 2008: s.66)

Anday, *Düzenli Dünya* şiirinde, ayrı ayrı ele aldığı doğa unsurlarını tek bir form altında toplar. Eserini, doğanın düzenine hayranlık duyan bir bakış açısı ile ele alır. Bu şiirde aynı anda mevsimlere, bitkilere ve gökyüzüne ait olaylar ele alınmış olup parmaklar üzerinden toplumsal bir hiyerarşiden bahsettiği görülür. Burada şair, serçe parmağın, orta parmağa başkaldırmasının “ne haddine” olduğunu söyleyerek onu küçümsemeye çalışır.

Anday'ın *Yaz Sonu Şiirleri*, sekiz parçadan oluşur ve çoğu doğa unsurlarının öğeleriyle başlar. Yağmur, deniz, yapraklar, karanlık, yaz sonu, rüzgârlar, mevsimler... Adnan Benk, *Yaz Sonu Şiirleri*'nin bu şekilde başlamasının sebebinin, Anday'ın hareket noktasının dışarıyla, yani doğayla ilgili olmasından kaynaklandığını söyler ve Anday'ın şiire yakından -kendisinden- değil, en uzaktan başladığını dile getirir. Bu yüzden çoğunlukla kapalı bir yerde olduğunu ve şiirden büsbütün çekildiğini ifade eder. Belki de en iyi korunma yolu şiirin ardına gizlenmektir (Benk, 1992: s.21). Anday, bu durumu kabul ederek Homeros'tan örnek verir: “Homeros kendisinden önce hiçbir şair bilmiyordu... Başka ozan olmadığı için kendisinden önce, yalnız dışarıya bakmış. Dışarıya bakış sonrasında değişmiş, hatta yalnız ‘ben’e kadar gelip dayanmış. Şiirde her şey ben’de olup bitiyor. Konumuz yalnız bu şiir. Bu şiirde benim yaptığım, nesnelere ‘ben’ arasındaki ilişkidir. Nesnelere hem bakmak, hem inanmak istiyorum.” (1992: s.21)

Yaz Sonu Şiirleri

“1
Dün gece yağmur yağdı kente,
Sonra sabah, güneşte ayıklanmış,
Bir kahvede düşünüyorum,
Sen geleceksin ya, dalgınlık
Kopuverdi bir daldan, sallanarak
Geçen bayrak açmış bir bulut,
Sonra ikinci ve akşam, bakarsın,
Uyurken bir daha o yağmur.”

Şair “*güneşte ayıklanmış*” ifadesini bilinçli bir şekilde seçmiştir. Seçme sebebini ise şu şekilde dile getirir: “Ayıklamak bir nesneyi yabancı nesnelere ayırmak demektir değil mi? Burada da sabahleyin kentte gördüğüm nesnelere ayıklanmış olarak bulunuyor; çünkü bir gece önce yağmur yağmıştı, yağmur hepsini aynı sıvı içinde kaynaştırıp birbirine bağlayabilir. Sabahleyin güneş doğuyor ve onları bir bir ayıklıyor. Yani benim sabah gördüğüm haliyle. Ayıklanan sabahın bana gösterdiği nesnelere. Zaten sabahın kendisi de ayıklanmıştır, güneşten ötürü.” (1992: s.32)

“2

Fal çıktı. Köpükler içinde kaldı deniz,
Tepeleme çiçek dolu bir sandal.
Eylülün eskil çadırına giriyoruz,
İşte, büyücü martının bozgun çağrısı,
Uyurgezer yosunları delirten poyraz,
Odalara sığınan ürkü yaprakları,
İşte, çırpınan bir kavağın
Yalnızlık sanrısı dolaşiyor bahçede.”

İkinci bölümde şair, artık sonbaharın geldiğini ve eylül ayına giriş yapacağından bahseder. Havalarda soğumasıyla birlikte martların huzursuz olmaları ve sıcak iklime doğru gitmek zorunda kalmaları, yenilgiye uğramalarına bağlamıştır. Daha sonra kavak üzerinden yalnızlık teması işlenir. Kavak ağaçlarının, soğuk havalarda gelmesiyle birlikte yapraklarını döktüğünü belirtmemiz bu noktada açıklayıcı olabilir. Anday ilk dizedeki “*fal çıktı*” ifadesini de bilinçli olarak seçtiğini söyler: “Falın çıkması rastlantıdır. Oysa sonbaharın geleceği, denizin köpüreceği, kuzey rüzgârlarının eseceği hiç de belli değildir. Her yıl oluyor. Ben bunlara bir fal gibi bakıyorum, çünkü bence burada önemli olan da bu, alışmadığım bir şeyle karşılaşıyorum. Fal çıktı diyorum onun için. Yoksa böyle bir şiir yazmaya gerek kalmazdı.” (1992: s.27)

“4

Karanlığın kuştüpleri doluştu
Eşzaman balkona. Hüzün çekilmez.
Tanıdığım bütün mumları yakın,
Ölümlerin bilinciyle arınmış.
Ve geleceği onaramıyorum,
O bizim sayvan çocukluğumuzdu,
Yaşanır yalnız bu aylak güzlerde
Gelecekte geçmişe doğru.”

Şair burada nesnel olandan -balkon- öznel olana -hüzün- bir köprü kurmaktadır. Böylece şiiri sıradan olmaktan çıkarır. Bu durumu şu şekilde ifade eder: “Hüzün çekilmez diyorum. Burada bir hüzün olduğunu söylüyor ozan ve ona tahammül edemiyor. Şimdi bu görünüşle, görünüşten birden bire duyguya atlanıyor. Bir betimleme; o nesnedir. Sonra öznel bir şey yani duygu, kendim. Bu ikisini sık sık yana getirmek karşıtlık doğuruyor. Bu karşıtlıktan bir şey çıkarmak istiyorum. Birden bire hüzün’e atlamak belki de bir bütünlük kurabilir gibi geliyor. Yani önce dış nesnelere, sora birden öznenin

hüznüne katlanamıyorum. Yani iki şeyin bir araya gelmesi beni betimleyici olmaktan kurtarıyor... Gelecek belki de bizim çocukluğumuzdur. Neden olmasın? Bunu isteyerek yapıyorum. O çocukluk bu aylak güzlerde yaşanıyor. Nereden, nereye doğru? 'Gelecekten geçmişe' doğru vakit tamamlanıyor." (1992: s.41)

"7

Küçük bir inanç yeter bana,
Ve güze inanabilirdim,
Ama biter mevsim, öteki başlar,
Saf değil doğa, oyalandım
Ama kanmadım, bana ne isli yağmurdan,
Çinko sesinden, hem güvenemem ağaca,
Düşünemem oluklardan akıp gideni,
De ki, benim zamanım başka."

Bu dizlerin açıklamasını Anday'ın kendisinden okuyalım: "Doğaya oyalandım diyorum, inandım demiyorum. Bir türlü beni inandıramıyor nesnelere, ben onlarla oyalanıyorum. Ama gene ben ortada kalıyorum. Bana göre nesnelere dünyası ortaya çıkıyor. Ben hem inanmak istiyorum hem de bu sadece bana göre bir nesne diye inanmıyorum." (1992: s.22)

"8

Günler kısaldı, mevsimler de,
Ve yıl, bir öğrencinin okul defterinde,
Dört sayfa resim, öyle yarım yamalak ki,
Doğa gibi, bir bakıyorsun kar yağıyor,
Elimle bir anda dönüyorum ilkyaza,
Bahçe yenilensin dursun kendini,
Telepinu değilim, ölüp dirilemem,
Okul defterinde bırakın beni." (Anday, 2008: s.346-352).

Sekizinci bölümde ise, günlerin kısılmasıyla beraber artık kış aylarına geçişin yapıldığı ifade edilir. Öğrencinin okul defterindeki "Dört sayfa resim" dizesi ile dört mevsime bir gönderme yapılır. Öğrenci bu deftere mevsimlerle ilgili resimler yapmıştır. Şair sayfaları geçtikçe mevsimlerin de değiştiğini söyler. Bunu "Elimle bir anda dönüyorum ilkyaza" dizelerinden çıkarabiliriz. Aynı zamanda Hitit mitolojisinde bir tanrı olan Telepinu'ya gönderme yapılmıştır.

Sonuç

Garip hareketi (1937), kendisinden önce var olan bütün şiir topluluklarına ve anlayışlarına karşı çıkmış, bütün kuralları ve kalıpları yıkmaya çalışmıştır. Garip'in ön sözü, hareketin şiir anlayışını ortaya koyan manifesto niteliğindedir. Hareketin üç şairi; Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rıfat Horozcu'dur. Çalışmaya konu olan Anday, poetikasını gerek şiirleriyle gerekse düzyazılarıyla ortaya koymuş Garip şairidir. Garip hareketi öncesi şiirlerinde sade bir dil ve hece ölçüsü kullanır. Garip dönemi şiirlerinde anlaşılır bir dil

kullanmakla birlikte günlük hayatta karşımıza çıkabilecek sözcükler tercih eder. Genellikle kısa cümleler kurarken serbest nazma yönelir. İroni yoluyla toplum sorunlarını eleştirdiği şiirler yazmaya başlar. Anday'ın Garip hareketinden uzaklaşması ise “Tohum” ve “Anı” şiirleriyle ortaya çıkar. Bu şiirlerinden sonra daha kapalı, imge yüklü ve çağrışımlara dayalı bir anlatım benimser. Bu değişimle, o dönem eleştirmenleri tarafından eleştirilir. Şair çağa ayak uydurmak için farklı evrelerden geçtiğini kabul eder ve çağa ayak uyduramayanların silinip gittiğini belirtir. Kolları Bağlı Odysseus ile şiirine felsefe ve mitolojiyi dâhil ederek Türk şiirine farklı bir boyut kazandırır. Çok yönlü bir sanatçı olan Anday, yaşamı boyunca birçok başarıya adım atmış ve ödüller kazanarak kendisini kanıtlamıştır.

Çalışmada Anday'ın şiirlerinde sıklıkla kullanmış olduğu temalar arasından “yaşam algısı” ve “doğa”ya bakış açısı seçilmiş, şiirleri bu doğrultuda tahlil edilmiştir. Sanatçıların bir olaya karşı göstermiş olduğu duygu, düşünce ve bakış açıları, onların yaşamış olduğu dönem özelliklerine de bağlıdır. Yani, sanatçı yaşadığı toplumdan etkilenir ve eserlerine bunu yansıtır. Dolayısıyla her sanatçının algılama yetisi farklıdır. Bazıları daha aktif ve dışa dönükken bazıları ise içine kapanık ve yalnız olabilir. Anday'a göre yaşamı sürdürmenin yolu yazmaktan geçer. Ömrü yettiğince şiir yazmak istediğini belirtir.

Anday'ın doğa temasını işlediği şiirlerine bakıldığında ise doğayla ilgili unsurların sadece içerik olarak değil, aynı zamanda şiirlerin başlıklarında da kullanıldığı görülür. Özellikle bitki, hayvan, gökyüzü ve mevsimle ilgili olan sözcüklere sıkça başvurduğu söylenebilir. Doğa ve insan yüzyıllardır iç içedir. Anday'a göre sanatçı doğayı taklit etmek yerine, kendi bakış açısıyla yeniden yaratır. Kendi duygu ve düşüncelerini doğanın unsurları üzerinden yansıtarak doğayı nesne şeklinde ele alır. Şairin, yazma serüveni boyunca pek çok farklı temalarda yazmış olsa da en çok insan, yaşam ve doğa ilişkisi üzerine şiirler kaleme aldığı görülür.

Kaynaklar | References

- Altınkaynak, H. (2008). Yaşamdan Şiire. A. Kabacalı (Dü.) içinde, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday* (s. 84-85). Gürer Yayıncılık.
- Anday, M. C. (1974). Doğa, Toplum İlişkisi. *Yeni Tanrılar* (s. 203-207). içinde Çağdaş Yayınları.
- Anday, M. C. (1977). Sanatın ve Politikanın Özü. *Maddecilik ve Ülkücülük* (s. 151-156). içinde Sander Yayınları.
- Anday, M. C. (1992). □ ile Δ Arasında Melih Cevdet Anday. *Melih Cevdet Anday Seçmeler*. içinde Yapı Kredi Yayınları.
- Anday, M. C. (1999). Şiir Yaşantısı. *Geçmişin Geleceği Denemeler-Kitap Yazıları*. içinde Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Anday, M. C. (1999). Yazının Kolay Olanı, Zor Olanı. *Geçmişin Geleceği Denemeler-Kitap Yazıları*. içinde Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). Doğayı Yeniden Yaratmak. A. Kabacalı (Dü.) içinde, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday* (s. 141-142). Gürer Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). Gelip Gidiyor Muz? A. Kabacalı (Dü.) içinde, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday* (s. 251-254). İstanbul: Gürer Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). Kitaba Ek. *Sözcükler "Toplu Şiirler"* (s. 172-174). içinde Everest Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). Söylencelerden Şiire. A. Kabacalı (Dü.) içinde, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday* (s. 151-153). Gürer Yayınları.
- Anday, M. C. (2008). *Sözcükler "Toplu Şiirler"*. Everest Yayınları.
- Anday, M. C. (2019). *Bir Defterden (Günlük)* (2. b.). Everest Yayınları.
- Asiltürk, B. (2004). Melih Cevdet Anday'ın "Güneşte" Şiirinin Anlam ve Yapı Ekseninde Çözümlemesi: Brueghel'den Yansıyan Uyum. O. Kahyaoglu (Dü.) içinde, *Güneşte Aykılanmış Melih Cevdet Anday Şiiri* (s. 299-306). neKitaplar.
- Benk, A. (1992). □ ile Δ Arasında Melih Cevdet Anday. *Melih Cevdet Anday Seçmeler*. içinde Yapı Kredi Yayınları.
- Ceren, N. (2017, Aralık). Umut Bir Ağaçtır Gökleri Sarar. *Taş Mektep'in Yolcuları 2017 Şairler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (s. 44-52). Ankara.
- Durmuş, M. (2001). *Melih Cevdet Anday'ın Şiir (Ç)evreni*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ertop, K. (2008). Geçmiş, Bugün ve Gelecek. A. Kabacalı (Dü.) içinde, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday* (s. 79-81). Gürer Yayınları.

- Üster, C. (1991, 09 12). Melih Cevdet Anday, Doğuşunun 50. Yılında 'Garip' Akımını Anlattı: 'İnsanın Nasırına Bastık'. 10. Cumhuriyet Kitap.
- Kolcu, A. İ. (2009). *Cumhuriyet Edebiyatı 1 (Şiir)* (2 b.). Salkımsöğüt Yayınevi.
- Okay, M. O. (2019). Orhan Veli ve Garip Önsözü. *Poetika Dersleri* (s. 31-39). içinde Dergah Yayınları.
- Platon. (2017). *Devlet*. (F. Akderin, Çev.) Say Yayınları.
- Sazyek, H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi* (2. b.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tanilli, S. (2008). Bir 'Aydınlanma' Yazarı. A. Kabacalı (Dü.) içinde, *Kalıpları Aşan Şair ve Düşünür Melih Cevdet Anday* (s. 118-121). Güner Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2000). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Dergah Yayınları.
- Topuz, H. (2019). Anılarımda Melih Cevdet. *Anılarda ve Mektuplarda Melih Cevdet Anday*. içinde Remzi Kitapevi.